

LINKMENŲ TARMĖS BŪDVARDIS IR ĮVARDIS

J. KARDELYTĖ

Būdvardis

1 §. Giminė, skaičius, linksnis

Tarmėje, kaip ir lk, būdvardžiai yra vyriškosios, moteriškosios ir bevardės giminės, pvz.: *sausas, sausà, žalias, žalà, margasė, margója* „margasis, margoji“; *sausà duonėla. slidù vargde.nėlui, spruŋgnu pa.naitėlui; rù.deni. de.nòs vis truŋpa; medùs náta atvalgnu* „medus labai atvalgu“; *dabať abuolėi pi.gá; rupi dóna skalsu.*

Tarmės būdvardžiai, kaip ir lk, turi vienaskaitos ir daugiskaitos formas, pvz.: *tañ dakti áuga. di.deli.s šakòtas gražùs mèdi.s* „toje vietoje...“; *aukšti laibi rugėlei vilm.ja.*

Dviskaita vartojama tik su skaitvardžiu *dù* ir įvardžiu *abù* dgs. gal., pvz.: *atàvėš dù di.dėlu aukštu vežimù šienà.* „atvežė...“; *abù sausù ú.žuolu išrove.; abù didžuòsu viedrù i.šmauke.*

Dviskaitos lytimis reikėtų laikyti ir abiejų giminių dgs. naud., taip pat mot. g. dgs. įn., tik šios lytys dviskaitos reikšmės nebeturi, pvz.: *margiēm paukštėlam girála.i skraidžòte., jauniēm bernėlam žirgelùs dabòte.; ta.kòm simp.lom ruňka.m š.tas gra.bli's negėras; su ta.kòm akėca.m laũka. neiždraski'si.*

Dviskaitos lytis turi ir įvardžiuotinių būdvardžių mot. g. dgs. naud. ir įn., pvz.: *unksti.vója.m bulba.m jau išbra.m galėti.* „ankstyvosioms bulvėms jau išarėm galelį (žemės)“; *šunđe margója.m paklòte.m aškłk* „šiandien margosiomis paklodėmis užklok (lovas)“.

Bė septynių lk vartojamų linksnių, tarmėje yra gyvas būdvardžių, taip pat ir visų vardažodžių, iliatyvas, pvz.: *aukštañ, aukšton, margañ, margon, žalañ, žalon, baltañšan, baltonšà.n.*

2 §. Rūšis. Yra paprastieji ir įvardžiuotiniai būdvardžiai, pvz.: *aukštas, aukštà, aukstasei, aukštója.* Apie įvardžiuotinių būdvardžių darybą žr. „Įvardžiuotiniai būdvardžiai“.

3 §. Kamienas. Tarmės būdvardžiai yra tų pačių kamienų, kaip ir lk (atskirų linksnių kamienai tarpusavy kartais yra sumišę, žr. linksniavimą).

Paprastieji būdvardžiai

4 §. a-, ĩa- kamienai

Vienaskaita

- V. *báltas, žálas, mólini.s*
K. *bálta., žála., mólińa.*
N. *báltui, baltám, žálui, žalám, mólińui, mólińa.m*
G. *báltu., žálu., mólini.*
Įn. *báltu, baltuń, baltúom, žálù, žaluń, žalúom, mólińu*
Vt. *baltań, žalań, mólińam, mólini.*
Il. *baltań, žalań, mólinin*

Daugiskaita

- V. *balti, báltu.s, žali, žálu.s, mólinei*
K. *baltù, žalù, mólińu.*
N. *baltiẽm, žaliẽm, mólińam*
G. *báltus, žalùs, mólińus*
Įn. *baltais, žaleis, mólineis*
Vt. *baltúos(ù), žalúos(ù), mólińuos(u)*
Il. *baltúosna, -san, -sna, žalúosna, -san, -sna, mólińuosna, -san, -sna*

5 §. Vns. naud. turi dvi galūnes: *-ui* (daiktavardinė) ir *-am* (įvardinė). Abi lytys vartojamos lygia greta, tik jeigu kontekste būdvardis esti vyr. g. daiktavardžio pažyminys, tada dažnesnė daiktavardinė galūnė: *aukštui duńgui, ži.łui viłkui, sámui žmógui*.

6 §. Vns. įn., šalia galūnės *-u* (kaip ir lk), turi ir galūnes *-um, -uom*. Galūnė *-um* yra apibendrinta pagal *u*-kamienius būdvardžius: *gražuń, platuń, sunkuń* (žr. 21 §); *-uom* yra retesnė ir vartojama pagal atitinkamas įvardžiuotinių būdvardžių lytis (žr. 27 §). Tik *įa*-kamieniai būdvardžiai su priesaga *-i.ni.s (-ini.s)* turi vieną galūnę *-u* (šių būdvardžių įvardžiuotinių lyčių nėra). Visas tris galūnes turi ir aukštesniojo laipsnio būdvardžiai, pvz.: *baltasńù, baltasńuń, baltasńúom, sanesńù, sanesńuń, sanesńúom, žalesńù, žalesńuń, žalesńúom* (plg. *žma.násna aĩdamas, gražesńuń (-úom) apsviłk; su sanesńuń (-úom) daiktù vis neprapùlsi* „su senesniu žmogum...“; *tunkesńuń (-úom) raistù su tokù gròzdu neprali.ši* „pro tankesnį raistą su tokiu griozdu (dideliu vežimu) nepralįsi“; *su žalesńuń (-úom) sienù ne. neprazdėk, visti.igk sulis*).

7 §. Vns. vt. su priesaga *-i.ni.s (-ini.s)* turi ir įvardinę, ir daiktavardinę galūnę *-(i)am, -i*. Abi lytys vartojamos lygia greta. Visų kamienų lytys vns. vt. yra be galūnės *-e*.

8 §. Vns. il. *a*-kam. turi galūnę *-an (*-ana)*, *įa*-kam. *-in (*-ina)*. Toks iliatyvas su atitinkamais kamiengalių balsiais yra ir visų kitų kamienų.

9 §. Dgs. vard. turi dvi galūnes: *-i* (kaip lk) ir *-u.s* (*u*-kamieno). Abi galūnės vartojamos be jokio prasmės bei vartosenos skirtumo. *įa*-kam. būdvardžiai su priesaga *-i.ni.s (-ini.s)* turi tik galūnę *-ei* < **-ja.i (med.ł.nei)*.

10 §. Dgs. naud. yra tik be *-s*. Tokią lytį šiame linksnyje turi ir visi kiti būdvardžių kamienai (dar žr. 1 §).

11 §. Dgs. vt. galūnė yra dvejopa: *-su* (plg. skr. *āsvēṣu*, sen. sl. *dušēxō*) ir sutrumpėjusi lytis (be *-u*). Dažniau vartojama pilnoji lytis. Tokia dgs. vt. galūnė yra ir kitų kamienų. Moteriškosios giminės lytys yra tik su galūne *-su*.

12 §. Dgs. il. turi trejopą galūnę: *-(i)uosna*, *-(i)uosan*, *-(i)uosnan*¹. Visos trys lytys vartojamos lygia greta. Tokią trejopą galūnę turi ir kiti kamienai. Kitų linksnių galūnės yra arba kaip lk, arba paveiktos tarmės fonetinių dėsnų.

13 §. Tarmėje žodis *plóškėas* vns. klm. turi dvejopą galūnę: 1. pagal *ja*-kam. — *plóškėa.*, 2. pagal *u*-kam. — *pla.kštaūs*. Abi lytys vartojamos lygia greta. Kitų linksnių galūnės kaip *ja*-kam.

Būdvardis *di¹.deli.s* linksniuojamas kaip *žálas*. Būdvardžio *didis* tarmė nepažįsta; yra tik įvardžiutinė šio žodžio lytis *didisėi* (žr. 25 §).

14 §. I kirčiuotės dar yra šie tarmės būdvardžiai: su priesagomis *-avotas*², *-i.kščas*; *asilavótas*, *a.škavótas*, *a.žavótas*, *durnavótas*, *gva.zdavótas*, *kelmavótas*, *šelmavótas*; *perni¹.kščas*, *ažú.perni.kščas*, *šunde.ni¹.kščas* „šios dienos“, *vakari¹.kščas*. III kirčiuotės: būdvardžiai su priesagomis *-onas*, *-i¹.vas*; *geltónas*, *raudónas*, *unksti¹.vas*, *ve.li¹.vas*. Žodis *pésčas* tarmėje yra ir I, ir III kirčiuotės.

15 §. Būdvardžiai su priesaga *-ini.s* (*-i.ni.s*), *-e.*, padaryti iš šakninio kirčiavimo daiktavardžių, kirčiuoja šaknį, padaryti iš galūninio kirčiavimo, kirčiuoja priesagą, pvz.: *kálnini.s* „kalne gyvenęs“ (*kálnas* tarmėje yra I kirčiuotės), *vi¹.štini.s* (plg. *vi¹.štini.s vánagas*), *mólini.s*, *krú¹.mini.s*, *káulimi.s*, *daržėlini.s* (plg. *daržėlini.s ža.li¹.nas*), *ginú¹.tini.s* „nuo || iš Ginučių“, *avėlini.s*, *kárvini.s* (plg. *avėlini.s*, *kárvini.s šiėnas*); *berži¹.ni.s*, *ašuti¹.ni.s*, *u.žuoli¹.ni.s*, *šakni¹.ni.s*, *lungi¹.ni.s* (plg. *lungi¹.ni.s kvietkas*), *klevi¹.ni.s*, *lauki¹.ni.s*, *nami¹.ni.s*, *rugi¹.ni.s*, *aviži¹.ni.s*, *puši¹.ni.s*.

Yra būdvardžių, kurie, nors ir padaryti iš šakninio kirčiavimo lyčių, taip pat kirčiuoja priesagą. Priesagą kirčiuoja, greičiausia, pagal galūninio kirčiavimo būdvardžius, rodančius tą pačią daikto rūšį, turinčius atitinkamą leksinę reikšmę. Tokie būdvardžiai žymi:

a) daiktą, padarytą iš kokio nors medžio: *agli¹.ni.s*, *alksmi¹.ni.s*, *šermukšni¹.ni.s*, taip pat *medi¹.ni.s*, taip, kaip *berži¹.ni.s*, *klevi¹.ni.s*, *puši¹.ni.s*, bet *uósinis*;

b) daiktą, padarytą iš kokių nors javų: *griki¹.ni.s*, *me.ži¹.ni.s*, *pupi¹.ni.s*, *žirmi¹.ni.s*, taip, kaip *aviži¹.ni.s*, *rugi¹.ni.s*;

c) kokią nors medžiagos rūšį: *ba.velni¹.ni.s*, *dra.bi¹.ni.s*, *perkel¹.ni.s*, taip, kaip *lim¹.ni.s*, *silki¹.ni.s*, nors *pašuki¹.ni.s* || *pášukini.s*, *pakuli¹.ni.s* || *pákulini.s*.

16 §. *u*- kamienas

Vienaskaita

V. *gražūs*

K. *gražaiūs*, *grázá.*, *grázá.*

¹ A. Laignonaitė. Vietininkai dabartinėje lietuvių kalboje, disertacija, 31–35 psl. (rankraštis).

² Būdvardžiai su skolinta priesaga *-avotas* rodo kokią neigiamą žmogaus, gyvio ar daikto ypatybę, savybę, pvz.: *asilavótas* „apykvailis“, *a.žavótas* „kiek užsispyręs“, *kelmavótas* „kiek nerangus“.

- N. *gražám, gražám, grážiui, grážiui*
 G. *grážu.*
 Įn. *gražù, gražù, gražuõ, gražuõm, gražuõm*
 Vt. *gražãñ, gražãñ*
 Il. *gražãñ, gražãñ*

Daugiskaita

- V. *grážu.s*
 K. *grážù, gražù*
 N. *grážiẽm*
 G. *grážùs, gražùs*
 Įn. *grážeĩs, gražãĩs*
 Vt. *grážuõs(ù), gražũõs(ù)*
 Il. *grážuõsna, -san, -snan, gražũõsna, -san, -snan*

17 §. *u*-kam. būdvardžių beveik visų linksnių (be vns. vrd., gal., dgs. vrd., naud.) kamiengalinis priebalsis yra minkštas ir kietas (abi lytys vartojamos pagrečiui): *gardaũs* || *gárdãza.* || *gárda.*; *li.gám* || *li.gám* || *li.gui* || *li.gui*; *garđũ* || *gárdu* || *garduõ* || *garduõm; sunkãñ* || *sunkãñ; tunkãñ* || *tunkãñ; garđũ* || *garđũ*; *sáldzus* || *sáldus; sa.ceĩs* || *sa.taĩs; tumšuosù* || *tumšuosù; tunkũõsna* || *tunkũõsna.*

18 §. Beveik visų linksnių lytys, be vns. vrd. ir klm., yra dažniau vartojamos su *a-*, *ja-* kamienų galūnėmis. Nors kai kurie būdvardžiai ir vns. vrd., šalia *u*-kam., turi ir *a*-kam. galūnę, pvz.: *baĩkštus* || *baĩkštas, bjaũrus* || *bjaũras, kluõpus* || *kluõpas, pi.gus* || *pi.gas, spruõgnus* || *spruõgnas.*

19 §. Vns. klm. dažniau vartojamas su galūne *-aus* (*u*-kam.); galūnė *-(i)a*. (*<-(j)a*) yra retesnė.

20 §. Vns. naud. galūnė yra *-(i)am* (įvardinė) ir *-(i)ui* (daiktavardinė). Abi lytys vartojamos pagrečiui.

21 §. Vns. įn. turi ketveriopą galūnę: pirma — kaip lk: *gražù*, antra — kaip *a*-kam. būdvardžių: *gražù*, trečia — senoji lytis tik be *-i*: *gražuõ* (*<*gražũni*) ir ketvirta — pagal įvardžiuotinius būdvardžius (žr. 25 §): *gražuõm.*

Dėl vns., dgs. il. žr. 8, 12 §, dėl dgs. vt. žr. 11 §.

Kitų linksnių galūnės yra arba kaip lk, arba paveiktos tarmės fonetinių dėsnių.

22 §. Iš *u*-kam. būdvardžių yra padaromi būdvardžiai su priesaga *-okus*, pvz.: *baisòkus, baĩkštòkus, brungòkus, kuntròkus, kluõpòkus, lunkstòkus, meilòkus, skalsòkus, sprungnòkus, sve.sòkus, te.sòkus, unkštòkus.* Šie būdvardžiai yra linksniuojami kaip atitinkami dviskiemeniai *u*-kam. būdvardžiai, tik skirumas tas, kad šių visų linksnių, be dgs. vrd., naud., įn., kamiengalinis priebalsis visados yra kietas, pvz.: *sunkòkaus* || *sunkòka.*, || *sunkòka.m* || *sunkòkui, sunkòku., sunkòku, sunkòkam, sunkòkan...*

23 §. Daugumo *u*-kam. būdvardžių vns. vrd. ir suprieveiksmėjusi bevardė giminė, skirtingai nuo lk, iš seno kirtį turi šaknyje, pvz.: *baisus, baisu,*

baikštus, baikštu, bjaūrus, bjaūru, brūngus, brūngu, drūsus, drūsu, gailus, gailu, kalbms, kalbnu (plg. šuonde jām baišei kalbnu, kai ažū.suktas), *kuñtrus, kuñtru, kluņpus, kluņpu, luņkstus, luņkstu, meilus, meilu, pi.gus, pi.gu, stnkus, sinku*, „smulkus, smulku“, *skalsus, skalsu, sōtus, sōtu, spruņgnus, spruņgnu, suņkus, suņku, šviēsus, šviēsu, tiēsus, tiēsu, tūnkus, tūnku, tūmsus, tūmsu, uñkštus, uñkštu, vaiškus, vaišku* „giedras, permatomas, aiškus, skaidrus“, *vēsus, vēsu.*

24 §. o-, io-, e- kamienai

Vienaskaita

- V. *graitā, šlapjā, graži, mōline., medi¹.ne.*
 K. *graitōs, šlapjōs, mōline.s, medi¹.ne.s*
 N. *graitai, šlapjēi, mōlinei, medi¹.nei*
 G. *graitu., šlapju., mōlini., medi¹.ni.*
 Īn. *graitū, šlapjū, mōlini, medini*
 Vt. *graitōj, šlapjōj, mōline.t, medi¹.nej*
 Il. *graitōn, šlapjōn, mōline.n, medi¹.ne.n*

Daugiskaita

- V. *graita.s, šlapja.s, mōline.s, medi¹.ne.s*
 K. *graitū, šlapjū, mōliņu., medi¹.ņu.*
 N. *graitōm, šlapjōm, mōline.m, medi¹.ne.m*
 G. *graitās, šlapjās, mōlines, medinēs*
 Īn. *graitōm, šlapjōm, mōline.m, medi¹.ne.m*
 Vt. *baltosū, šlapjosū, mōline.su, medi¹.ne.su*
 Il. *baltōsna, -san, -snan, šlapjōsna, -san, -snan, mōline.sna, -san, -snan, medi¹.ne.sna, -san, -snan*

Dēl vns., dgs. vt., il. galūņiņ žr. 8, 11, 12 §. Dēl dgs. naud. ir ĩn. žr. 1 §.

Kitų vns. ir dgs. linksnių galūnės yra paveiktos tarmės fonetikos dėsnių.

Įvardžiutiniai būdvardžiai

25 §. a-, ja- kamienai

Vienaskaita

- V. *baltasei, baltasei, žalasei, žalasei, di¹.di.sei, didi.sei*
 K. *balta.ja., žala.ja., di¹.dza.ja.*
 N. *baltamsui, baltamsa.m, žalamsui, žalamsa.m, didžamsui, didžamsa.m*
 G. *baltu.ji., žalu.ji., di¹.di.ji.*

- Īn. *baltuómsu, baltuóju, baltuójuom, baltuómsuom, žaluómsu, žaluóju, žaluójuom, žaluómsuom, didžuómsu, didžuóju, didžuójuom, didžuómsuom*
- Vt. *baltamšam, baltamjam, baltàjam, žalamšam, žalamjam, žalàjam, didzamšam, didzamjam, didzàjam*
- II. *baltamšan, baltamšan, baltamšan, baltàjan, žalamšan, žalamšan, žalàjan, didzamšan, didzamšan, didzamšan, didzàjan*

Daugiskaita

- V. *baltiēji, žaliēji, didiēji*
- K. *baltūju., žalūju., didzūju.*
- N. *baltiēmšam, baltiēšam, žaliēmšam, žaliēšam, didiēmšam, didiēšam*
- G. *baltuóšus, žaluóšus, didžuóšus*
- Īn. *baltaišeis, baltaišeis, žaleišeis, žaleišeis, didzeišeis, didzeišeis*
- Vt. *baltuóšuos(u), žaluóšuos(u), didžuóšuos(u)*
- II. *baltuóšuosan, -sna, -sna, žaluóšuosan, -sna, -sna, didžuóšuosan, -sna, -sna*

Vienaskaita

- V. *gražasei, grážasei, gražusei, gražasei*
- K. *gráža.ja., gráža.ja.*
- N. *grážámšui, grážámšui, grážámša.m, grážámša.m*
- G. *grážu.ji.*
- Īn. *gražuómsu, gražuóju, gražuójuom, gražuómsuom*
- Vt. *grážamšam, grážamšan, grážamjam, grážamjam, grážàjam, grážàjam*
- II. *grážamšan, grážamšan, grážamšan, grážamšan, grážàjan, grážàjan, grážamšan, grážamšan*

Daugiskaita

- V. *grážiēji*
- K. *grážūju., grážūju.*
- N. *grážiēmšam, grážiēšam*
- G. *grážuóšus, grážuóšus*
- Īn. *grážaišeis, grážaišeis, grážeišeis, grážeišeis*
- Vt. *grážuóšuos(u), grážuóšuos(u)*
- II. *grážuóšuosna, -san, -sna, grážuóšuosna, -san, -sna*

26 §. Vyr. g. vns. vrd. yra tik su galūne *-ei*³, pvz.: *và, pi.ktasei šuvà nù.la.ke.; saĩsasei béržas jau sù.vis istrupėja.; žalasei klevėli.s daugai neža-luoja, jaunasei bernėli.s daugai nedainuoja; sunkusei maĩšas tepastau „...te-pastovi“*.

27 §. Kai kurios vns. ir dgs. lytys išlaikė senąjį pirmojo dėmens *m*, būtent, vns. naud., pvz.: *pi.kámšui (pikámša.m) veĩšui supilk ba.tagù, tai ne-šiše.lis „...nešėlis“; já mažámšui (mažámša.m) berñdoku tai kai par sviestu..*

Vns. vt., pvz.: *aukštámšan (aukštámjan) beržoki ri'tas vákaras puĩpsa. várna; margaĩšan (margaĩjan) lakštėti. rù'tu. šakėla..*

Kartais ir vns. il. vietoje dantinio *n* pasakomas su lūpinio *m*, pvz.: *šauraĩšan ravėlin nuveik, tai ašerėku. nei saĩsa; sta.ramĩšan kelmaĩ inkirtauĩ (kirvi).*

Dgs. naud., pvz.: *rauda.niėmšan da.bilám ne tó žėme.; žaliėmšan ka.pũ.s-tam raĩka da. bėčka.s.*

Vns. įn. lytis taip pat turi *m*, pvz.: *pilkúomšu (pilkúomšiom) župa.neiũ apsvilk „pilkuoja švarkeliu apsvilk“; su diđžuomšu (diđžuomšiom) petrũ šoki kai vėjās. Tik šios lytys bus atsiradusios kontaminacijos keliu⁴.*

Vns. įn. kai kurių lyčių antrasis komponentas taip pat turi *m* (*baltúom-juom, baltúomšiom, žalúojum, žalúomšiom, gražúojum, gražúomšiom*). Tokios lytys, greičiausia, yra padarytos analogiškai pagal kitus vardažodžius (plg. su *juom, tuom, anuom, kituom*).

28 §. Vns. il. pirmojo dėmens galūnėje yra išlaikęs postpozicijos prie-balsį *n*, pvz.: *isiláide. margaĩšan (margaĩjan) sviėtan; aukštámšan (aukštám-jan) pilđkalmĩn ũ.slipi, tai pũ.sv. pasáula. pamataĩ.*

Šalia lyčių su senaisiais *m, n*, vns. vt. ir il. dar turi lytis ir be *m, n* *aukštám, margám, sanám, žalám*. Vns. ir dgs. naud. lytys yra tik su *m*.

29 §. Dgs. įn., be lyčių su suminkštintu pirmojo dėmens priebalsiu *s* (*aukštáiseis, žaleiseis, sunkeiseis*), turi lytis ir su išlaikytu antrojo dėmens *ji* *aukštájsjeis, žalejsjeis, sunkejsjeis*. Pastarąsias lytis dažniau vartoja senesnieji tarmės atstovai.

30 §. Vns., dgs. klm. lytys yra paveiktos tarmės fonetikos dėsnų; dgs. vrd., gal. yra kaip lk. Dėl vns. ir dgs. il. galūnių dar žr. 8, 12 §; dėl dgs. vt. žr. 11 §.

31 §. Vyriskosios giminės fleksijos daugiausia yra (*i*)-*a*-kamenės (žr. pa-radigmas). Iš paprastųjų *u*-kamienių būdvardžių padaryti įvardžiutiniai būd-vardžiai *u*-kamienės galūnės išlaikė vns. vrd.: *baisusei, platusė, sunkusei* ir gal.: *baĩsu.ji., plātu.ji., suñku.ji.*. Nors dažnai vietoje *u*-kamenės vartojama (*i*)-*a*-kamenė lytis: *baisasei, baišasei, gražasei, gražasei, platasei, plačasei, sun-kasei, sunkasei*. Žodžio *platusė* ir *u*-kamenis galininkas pakeičiamas *ia*-ka-mieniu: *plđču.ji. laũku. jau išdraskaũ „...išakėjau“; plđču.ji. maĩšu. sanėi i.ž-baigau*. Kiti šio kamieno būdvardžiai galininką turi su *u*-kamine fleksija.

Kitų linksnių pirmieji dėmenys taip pat turi paralelines *a-*, *ia*-kamienės lytis.

³ Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos įvardžiutinių būdvardžių istorijos bruožai, V., 1957, 87 psl.

⁴ Ten pat, 91 psl.

32 §. Vns. vrd. lytys kirčiuoja ir šakni, ir galūnę: *báltasei, baltasei, grá-
žasei, gražasei*.

33 §. o-, io-, é- kamienai

Vienaskaita

- V. *baltója, žalója, gražója*
K. *baltóša.s, žalóša.s, gražóša.s*
N. *bálta.jei, žála.jei, gráža.jei*
G. *báltu.ju., žálu.ju., grážu.ju.*
Įn. *baltúuju, baltúju, žalúuju, žalúju, gražúuju, gražúju*
Vt. *baltóia.į, žalója.į, gražója.į*
II. *baltója.n, žalója.n, gražója.n*

Daugiskaita

- V. *bálta.ša.s, žála.ša.s, gráža.ša.s*
K. *baltúju., žalúju., gražúju.*
N. *baltómša.m, baltóša.m, baltója.m, žalómša.m, žalóša.m, žalója.m, gražómša.m, gražóša.m, gražója.m*
G. *baltóšas, žalóšas, gražóšas*
Įn. *baltómša.m, baltója.m, žalómša.m, žalója.m, gražómša.m, gražója.m*
Vt. *baltóša.su, žalóša.su, gražóša.su*
II. *baltóša.sna, -san, -snan, žalóša.sna, -san, -snan, gražóša.sna -san, -snan*

Vienaskaita

- V. *didžója, didéja*
K. *didžóša.s, didéša.s*
N. *dí.dža.jei, didései*
G. *dí.džu.ju.*
Įn. *didžúuju, didžúju*
Vt. *didžója.į, didéša.į*
II. *didžója.n, didéša.n*

Daugiskaita

- V. *dí.dža.ša.s, didéša.s*
K. *didžúju.*
N. *didžómša.m, didžóša.m, didémša.m*
G. *didžóšas, didéšas*

Įn. *didžomša.m, didžōsa.m, didėmša.m*

Vt. *didžōša.su, didėša.su*

II. *didžōša.sna, -san, -snan,*
didėša.sna, -san, -snan

34 §. Mot. g. vns. vrd. yra tik su galūne -ja, pvz.: *aukštōja pušs jau nudžūva.; pilkōja gegutėla. jau nekukūoja; baišōja naktis jau praė „...praėjo“*. Manoma, kad -ja yra iš seno išlaikyta įo-kamieno vns. vrd. galūnė⁶.

35 §. Vns. naud. lytį reikėtų atstatyti *baltōjai, žālōjai, grāžiojai*, nes ki-ti linksniai turi o⁶, dar plg. dgs. gal.: *gelta.nōšas markvās gi.vulām šušōrau, mažōšas bulbotēs kaūla.m atriņksma*.

36 §. Vns. įn. lytis yra apibendrinta ir vyr., ir mot. g., pvz.: *tik nundūja. baltūju risokū „...bėgūnu“; apsrīšk baltūju skaralbi; ir pavīta. ānas marg.ōju karvelalū; vakarālin aik margūju „ī vakarą eik margāja (suknele)“; vā, šaurūju takelukū aik ir nuveist; šaurūju nuotakelbi šūnde kārves pařgine. „siaurāja lankele...“*. Mot. g. vns. įn. turi ir kitą lytį: *aukštūju, te-šūju, žilūju*. Ši lytis tokia, kaip lk, tik fonetiškai pakitusi.

Fonetiškai pakitęs yra ir vns., dgs. klm., dgs. vrd. Dėl vns., dgs. vt., il. žr. 8, 11, 12 §; dėl dgs. naud., įn. žr. 1 §.

37 §. Moteriškosios giminės įvardžiuotiniai būdvardžiai daugiausia yra o-, įo-kamieniai (žr. paradigmą).

Kartais įo-kamienės lytys vyriškosios giminės pavyzdžiu pakeičiamos o-kamienėmis, pvz.: *saldōja girā tik vaikām, ru.kštōja ir mūm bāika „...nieko sau“; ū pigōja skarāla. tai tik viēnai diēnai; kārtu.ju. vūogu. sukrumčau nežmācus „...nepamačiusi“; uškēl „užkelk“ va tū suņku.ju. kašēlbi.; platōja.n spadnī.čā.n (sl.) devī.ñā.s pū.dine.s bōba.s li.st. „ī platųjį sijoną devynios pūdinės bobos listų“*.

38 §. ē-kamienių įvardžiuotinių būdvardžių yra maža. Tik aukštesniojo laipsnio būdvardžiai (*aukštēsne., jaunēsne.*), būdvardžiai *pīrmūtī.ne., pas-kūtī.ne., vidūtī.ne., vidurī.ne.* ir *dī.dela.*, šalia įvardžiuotinių įo-kam. lyčių, turi ir ē-kam. lytis (*aukštēsnojā, aukštēsnēša.s, aukštēsne.sei?*; *didōja, didė-ša.s?*...). Aukštesniojo laipsnio įv. būdv. ē-kam. lytys vartojamos dažniau, o kitų paminėtų įv. būdv. dažnesnės įo-kam. lytys, pvz.: *didesnōja mergōte. pre.nāmei „prie namų“ li.kā., ja. mažēsnojā tai mōka.s; didesnēša.s kalāde.s nekli.šī.k; mār raiktū vidutinēša.s; mažēsne.sei mergōtei vis daugāu kli.va; didėša.n nuotakōn nuvēsk kārvi., tai pripuņps „didžiojon lankon nuvesk karvę, tai pripumps“; tōm didesnēmša.m mergōm nār kur dētis; platesnē-ša.su piēva.su tai ir gi.vulūi i.r kur apsi.suka; rū.deni. teip ir trāuka visūs di-dėša.sna gi.řā.sna*.

39 §. Kartais įvardžiuotiniai būdvardžiai atlieka daiktavardžio funkciją, pvz.: *mačai šūnde pi.ku.ju. in kēlma. susraičūsu.; bagōtasei biēdna.ja. nemāta.s;*

⁶ Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai, V., 1957, 89–90 psl.

⁶ Plg. J. Endzelīns, Baltu valodu skaņas un formas, Rīgā, 1948, lpp. 153.

⁷ Dėl šių lyčių s žr. Z. Zinkevičius. Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai, 90–91 psl.

*jám jau paskutiñbja prieina; kàs ti jì negerbja ušpuola.; uš ð durnbja, tai ir bláuna „užėjo kvailystė, tai ir bliauna“ (paskutiñbja, negerbja, durnbja turi bev. g. reikšmę). Dažnai gyvuliai vadinami pagal spalvą, pvz.: *kò ti žalbja murbja; mú's be.rasei kaip viesulas; daglbja jau křũ.ksi*. Neretai sutinkamos ir suprieveiksmėjusios lytys, pvz.: *tù su jùo ar gerùloju, ar bla.gùoju, ðnas vistaša*, „...jis vis tiek savo“; *ũ.kla.k in karštũ.ju. ir vė kaip nebũ.ta*, „užlėkė...“; *tráta iš tũnkðsa.s, nei suprást, nei kũ* „kalba greitosiomis...“.*

Įvardžiutiniai būdvardžiai aprašomoje tarmėje vartojami gausiai (gausiai juos vartoja ir visi kiti rytų dzūkai).

BŪDWARDŽIŲ LAIPSNIAI

40 §. Tarmėje yra tokie paprastųjų ir įvardžiutinių būdvardžių laipsniai:

1. Nelyginamasis: *mážas, mažà, mážasei, mažbja*.

2. Aukštesnysis: *mažėsni.s, mažėsne., mažėsnisei, mažėsñbja* (žr. 26, 34 §).

3. Aukštėlesnysis laipsnis tarmėje padaromas su priesaga *-e(a)lasni.s, -e(a)-lasne.*, kaip *lk -ėlesnis, -ėlesnė*, pvz.: *geralásni.s, geraldásne., graželásni.s, graželásne., maželásni.s, maželásne., sunkelásni.s, sunkelásne., šiltalásni.s, šiltalásne.*

4. Aukščiausiasis: *mažáušas, mažáuša, mažáušasei, mažáušaja, mažaušbja*.

Tarmėje yra ir toks aukščiausiasis laipsnis, kuris esti padaromas aprašomu būdu. Jam sudaryti vartojama:

a) įvardžio *vì.sas, visà* dgs. klm. ir paprastojo būdvardžio aukščiausiasis laipsnis, pvz.: *mána. bernėli.s visũ geřáušas, mána. jaunasei visũ meiláušas; mána. matinėla. visũ brunğáuša*;

b) įvardis *pàc, patì* ir paprastojo būdvardžio aukščiausiasis laipsnis, pvz.: *isvirinkaũ patì. geřáušu.; pačbì bla.ğáuša.ì vòlunda.ì atajei*;

c) įvardis *pàc, patì* ir įvardžiutinio būdvardžio nelyginamasis laipsnis, pvz.: *pàc liņgvasei maĩšas tēka.; in pàca .dukšta.ja. kálna. teip ir neprisė ušlì.p teina.s*, „...taip ir neteko užlipti“; *jũ patì mažbja mergbte. náta* „labai“ *geròs galvòs; pàcei dì.ðva.jei kat ir netėks*;

d) paprastojo būdvardžio nelyginamojo laipsnio dgs. klm. ir to paties būdvardžio aukščiausiasis laipsnis, pvz.: *tàs plũgas gerũ geřáušas; mažũ mažáušas darbėli.s jòs padarì.ta; bla.ğũ bla.ğáušam daiktì sta.vòjau; jũ rù.ta.s žalũ žaláuša.s; margũ margáušu spadni.čelbi apsi.sage.*

Šiuo atveju pirmoji būdvardžio lytis yra pasakoma ir su kietu, ir su minkštu priebalsiu. Dažniau su kietu priebalsu pasakoma tada, kai to būdvardžio nelyginamojo laipsnio dgs. klm. dažniau tariamas su kietu priebalsiu, pvz.: *margũ margáušas,-a, bla.ğũ bla.ğáušas,-a*. Nors tie patys žodžiai kartais (retai) yra pasakomi ir su minkštu priebalsiu, pvz.: *margũ margáušas,-a, bla.ğũ bla.ğáušas,-a*. Galimas daiktas, kad šį priebalsį bus asimii-

liuojamai paveikęs antrojo dėmens galinis šaknies priebalsis, kur jis visados yra minkštas.

Kituose žodžiuose asimiliuojamoji antrojo dėmens galinio šaknies priebalsio įtaka yra tokia stipri, kad pirmojo dėmens priebalsis visados tariamas tik minkštai, nors dgs. klm. lytis tariama kietai. Ypač asimiliuojamai veikia afrikatos *c*, *dz*, *č*, *dž*, pvz.: *šilcū' šilcāušas,-a*, *balcū' balcāušas,-a*, *aukščū' aukščāušas,-a*, *kalcū' kalcāušas,-a*;

e) *ažvis* ir aukštesniojo laipsnio būdvardis, pvz.: *tās vaīkas ažvis meilāsni.s*; *ažviz gerasnū' nerasi*; *šitō paklōte. ažvis margēsne.*

Rečiau pasakoma su prielinksniu *až* ir įvardžio *vi¹.sas*, visà dgs. gal., pvz.: *až visūs*, *až visās sunkēsni.s,-e.*, *až visūs*, *až visās skrabnēsni.s,-e.* „greitėsnis,-ė“;

f) *ažvis* ir aukščiausiojo laipsnio būdvardis, pvz.: *ginū.čū. mi¹.škas ažvis diāzāušas*; *šūñde ažvis plačāusu. rāvu. i.škase.m*; *inskōra. ažvis aukščāušan mēdin ir iškrapšti¹.k tū jī¹*; *padainuōjite ažvis gražāušu. dānu.* „padainuokite...“; *dabať ažvis trumpjāušas. a. diēna.s.*

Rečiau pasakoma su prielinksniu *až* ir įvardžio *vi¹.sas*, visà dgs. gal., pvz.: *až visūs*, *až visās meilāušas,-a*;

g) slaviškas *nai* ir aukščiausiojo laipsnio būdvardis, pvz.: *nai šilcāušas,-a*, *nai bla.ġāušas,-a*, *nai tumšāušas,-a*, *nai juodžāušas,-a*;

h) įvardžio *kās* gal. ir aukščiausiasis būdvardžių laipsnis, pvz.: *kiřs kū sta.rāušus alksñūs* „kirsk kuo storiausius alksnius“; *inliñda. kū tunkāušan miškañ ir baīkta*; *šitō dainā tai kū gražāuša*; *priāude. dra.bēlu. kū. pla.ñāušu.*;

i) įvardžio *kās* gal., slaviškasis *nai* ir aukščiausiojo laipsnio būdvardis. Toks būdvardis turi dar labiau sustiprintą kokybės laipsnį, pvz.: *šit¹ēm gru. dām raiġa sġeta. kū nai tunkāuša*; *kāskim duōbi. kū nai ġilāušu.*; *kū nai tumšāušā. ĩ naktēla. ĩ išeīk*; *sāva. ve.šñelai kū nai brunġāusei ir sū.ri. sudġjavu.*;

j) dar labiau sustiprintas kokybės laipsnis išreiškiamas priesaga *-e(a)laušas,-a* ~ *-eliausias,-a*, pvz.: *didelāušas,-a*, *maželāušas,-a*, *geralāušas,-a*, *juodelāušas,-a*, *margelāušas,-a*, *me.li.nelāušas,-a*;

k) tarmėje vartojamas ir toks sudurtinis aukščiausiasis būdvardžių laipsnis, kuris yra padaromas iš bet kokio kamieno daiktavardžių dgs. klm. ir to paties daiktavardžio šaknies su aukščiausiojo būdvardžių laipsnio priesaga, pvz.: *kai ušp.ōla. varġū' varġāušas*, *na.rs ġi¹.vas žemēsan li¹.sk*; *liñkmenas tai ažerū' ažerāušas*, *ir gražumēti.s*, *ir žuvēlu. net saūsa* „Linkmenas (ežeras) tai iš visų ežerų...“; *taī kur medžū' medžāušas*, *ir dešimti¹ nepkabinsi* „tai kur medis...“; *iō tai galvū' galvjāušai su salamonū' suzdēt* „jo tai galva: su Saliamonu gali lygintis“; *ši.tam dāiktē bū.vi.s akmenū' akmeñāušas* „šitoje vietoje buvęs didžiulis akmuo“.

41 §. Aukštesniojo ir aukštėlesniojo laipsnio būdvardžiai linksniuojami kaip ir būdvardžiai su priesaga *-i.ni.s*, *-i.ne*. (žr. 4, 24 §), tik dgs. vrd. ir naud. vyriškoji giminė turi dvi galūnes: *gerāsnei* || *gerasni*; *geralāsnei* || *geralāsni*, *gardēsnei* || *gardesni*, *gardelāsnei* || *gardelasni*, *geralāsñam* || *geralāsniēm*, *gardelāsñam* || *gardelasniēm*.

Galūnēs *-ei, -(i)am* yra daiktavardinės (*ja-kam.*).

42 §. Aukštesniojo ir aukštėlesniojo laipsnio būdvardžių kai kurių linksnių lytys kirčiuoja ir priesagą, ir galūnę, pvz., mot. g. vns. klm.: *gerásne.s, gerasnės, geraldásne.s, gerasnės*; abiejų giminių vns. vt. ir il.: *gerásñam, gerasñam, gerásne.ĩ, gerasnėĩ, geraldásñam, gerasnėĩ, gerasnėĩ, gerásñan, gerasñan, gerásne.n, gerasnėn, geraldásñan, gerasnėĩ, gerasnėĩ, gerasnėn, gerasnėn*; dgs. klm.: *gerásñu., gerasñũ., geraldásñu., gerasnėũ., naud.: gerásñam, gerasnėĩm, gerásne.m, gerasnėm, ĩn.: gerásneis, gerasnėis, gerásne.m, gerasnėm, vt.: gerásñuos(u), gerasnėuos(ũ), gerásne.su, gerasnėsũ, il.: gerásñuosna, gerasnėuosna, gerásne.sna, gerasnėсна.*

43 §. Aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio įvardžiutinių būdvardžių vyr. g. vns. išlaiko neįvardžiutinio būdvardžio kirtį (*aukštelásni.sei, aukštelásna.ja... aukščėausėsei, aukščėausė.ja...*). Vyr. g. dgs., o mot. g. vns. ir dgs. įvardžiutinių būdvardžių lytys kirčiuojamos kaip lk.

Įvardis

44 §. Asmeniniai įvardžiai

Vienaskaita

- V. *dšeina.s, dšei, àš, tú.jeina.s, tú.jei, tú, ánas, anà*
K. *manĩ's, manĩ', tavi's, tavi', savi's, savi', jò, jòs*
N. *máñ, mán, táu, sdu, íám, jáĩ*
G. *manĩ, mañ, mañ, tavi, taũ, saũ, jí', jũ*
Įn. *maniñ, manieĩm, mañ, taviñ, taviem, taũ, saviñ, saviem, saũ, iũ, jũm, jũ'*
Vt. *manĩ', tavi', savi', jañ, idĩ*
II. *maniñ, taviñ, saviñ, jañ, jon*

Daugiskaita

- V. *mės, jũ's, áni.s, ána.s*
K. *mũ's, jũ's, jũ'*
N. *múam, júam, iéĩm, jóĩm*
G. *mũs, jũs, jũos, jòs*
Įn. *muñ, juñ, ja's, jom*
Vt. *mumisũ, mumi'sũ, jumisũ, jumi'sũ, juosũ, iosũ*
II. *mumi'sna, -san, -sna, jumi'sna, -san, -sna, juosna, -san, -sna, jòsna, -san, -sna*

45 §. Vns. vrd. lytis su partikulomis⁸ dažniau vartoja vyresnieji tarmės atstovai. Tvirtinamosios reikšmės⁹ partikulos neturi, pvz.: *ášeina.s* (*ášei, áš*) *vákar pardúrnjau; ar ilgá tų.jeina.s* (*tų.jei, tų*) *laksti¹si*. Jeigu norima pabrėžti, sutvirtinti, tada pridedama dalelytė *gi*: *áž gi táu sakaū, kat niéka. nebūs; ášei (ášeina.s) gi padari¹šus; tų gi vi¹.su. nákti. rairavaī, kás ti ki¹.tas* „tu gi visą naktį dejavai, kas ten kitas“; *tų.jei (tų.jeina.s) gi anuūde ji¹ buvai susti¹.ki.s*.

46 §. Apie vns. klm. žr. J. Endzelīns. SF, 300 §.

Abi vns. klm. lytys, t. y. su *s* ir be *s*, vartojamos lygia greta.

47 §. Vns. naud. lytis *mañ* rodo, kad tarmėje neseniai yra nukritusi galūnė. Šią lytį dažniau vartoja senesnieji tarmės atstovai. Kitos naud. lytys yra kaip lk.

48 §. Vns. gal. įvardžio *ás* visos trys lytys vartojamos pagrečiui. Lytis *mañ¹⁰* rodo neseniai nukritusį galūnės balsį. *tavi, taū, savi, saū* taip pat vartojamos lygia greta; *ášeina.s taū pali.dėšus; kuř taū vákar bú.va. išvári.; galgi saū išjúbks, taū tai liñgvei*. Tokios lytys vartojamos taip pat ir su prielinksniais: *ažu taū ášei nevažiuóšu* „už tave...“; *ši.vákar visl suburbésmá in (un) taū* „šįvakar visi sugužėsime pas tave“; *par taū vis pílna ir pílna žma-nū; kđžnas acáka. ažu saū; šaukaū šaukaū in (un) saū, kaip nuvó, teip nuvó* „šaukiau šaukiau pas save, kaip nuėjo, taip nuėjo“; *visakū par saū pasl¹.ka.* „viską pas save pasiliko“.

49 §. Vns. įn. dažnesnės lytys *maniñ, taviñ, saviñ*, t. y. be galūnės *-i*. Lytys su galūne *-iem* yra retesnės, pvz.: *su maniñm jau baiktai baiğū kđjas áskrati¹t; valuk maniñm táu gėra. sprindža. raika* „iki manęs...“; *su taviñm áš ir prazdėt nendru; ar su taviñm, ar su maniñm, vistaša* „...vis tiek“; *nuvejaū lik taviñm ir gri.šau*. Lytys *mañ, taū, saū* vartojamos rečiausiai, pvz.: *katró su mañ aīs* „kuri su manimi eis?“; *pazbe.gi¹ valuk mañ* „pasibėgėk iki manęs“; *ar su taū ánas vákar bú.va.; šuñde su taū nesušū.tursi, lakstai kai be galvóš* „šiandien su tavimi nesusikalbėsi...“; *ri¹.tas vákaras mařma i mařma su saū; sulik saū janđkas visakū padára.* „pagal savo jėgas Jonas viską padaro“.

50 §. Vns. vt. lytys *mani¹, tavi¹, savi¹* tarmėje vartojamos tik tokiuose pasakymuose: *mani¹ (tavi¹) sú.vis si¹.la.s nėra* „manyje (tavyje) visai jėgų nėra“; *aná savi¹ si¹.la.s jau sanėi netú.ri*.

51 §. Vns. il. lytys taip pat labai retos, pvz.: *kás ti maniñ inliñda.: visuš dú.řa, visuš mi¹.ga* (turima galvoje prasta sveikata); *mi¹.slu, taviñ jau sanėi ins¹.mete. šitó kvarabá* „galvoju, kad jau seniai turi šią ligą“; *sustráukus visá saviñ ir ke.blúoja aplink tróbas* „visa susitraukus ir vaikštinėja aplink trobas“.

52 §. Dgs. vrd. *más* yra sudarytas *jú's* pavyzdžiu.

⁸ Partikulos yra dažnai pridedamos ir prie bendraties: *áiteina.s, dari¹teina.s, va-žuteina.s*. Apie partikulas žr. P. Arumaa. Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina, Tartu, 1933, S. 17–21.

⁹ Plg. J. Jablonskis. Lietuvių kalbos gramatika, K., V., 1922, 33 pl.

¹⁰ Nukritus galūnės balsiui *i*, radosi tvirtagalė priegaidė: *mañ, mañ...*

53 §. Dgs. klm. yra tik be galūnės *-u*, nors tarmės pietų rytų pakraščiuose pasakomos ir pilnos lytys: *mū'su.*, *jū'su.*

54 §. Dgs. vt., il. lytys labai retos. Kartais pavartojamos tokiuose pasakymuose, kaip ir vns. vt., il. Dėl šių linksnių galūnių žr. 11, 12 §. Dėl dgs. naud., įn. žr. 1, 10 §.

55 §. Vietoje lk *jis*, *ji* tarmėje yra *ānas*, *anā*.

56 §. Vns. klm., naud. yra kaip lk, tik mot. g. naud. *jai* nuo lk skiriasi priegaide.

57 §. Vns. gal. vyr. g. kaip lk, mot. g. — fonetiškai pakitusi lytis (*-u* < *-un* < *-an*).

58 §. Vns. įn. lytis *jūb* yra bendra ir vyr., ir mot. g. (dar žr. 70 §). Šalia šios lyties vyr. g. dar yra vartojama ir lytis *jūbm* < *juomi*, mot. g. *jū*. Ši mot. g. forma, greičiausia, yra emfatinės lyties *jūju* sutrumpinimas (žr. 70 §).

59 §. Dėl vns. vt., il. žr. 7, 8 §. Dgs. vrd. yra tik *āni.s*, *āna.s*. Vyr. g. klm., gal., įn. yra kaip lk. Dėl vyr. g. naud. žr. 10 §, mot. g. naud., įn. žr. 1 §, mot. g. gal. žr. 71 §. Dėl abiejų giminių dgs. vt., il. žr. 11, 12 §.

Savybiniai įvardžiai

60 §. Įvardžiai *māna.*, *tāva.*, *sāva.* yra kaip lk, tik galūnės fonetiškai pakitusios (senasis ilgasis *a* be kirčio yra sutrumpėjęs iki pusilgio). Įvardžiai *mānas*, *manā*, *tāvas*, *tavā*, *sāvas*, *savā* linksniuojami kaip *a-*, *o-*kamieniai būdvardžiai (4, 24 §), pvz.: *manām arklōkui tik aždūok avižū*, *tai būs kaip ūg-nis*; *apsriš manū skaralbi* „apsirišk mano skarele“; *tāvu grēbli. šienl palikau*; *na.rs ir prastesnū, aja savū* „nors ir prastesniu, bet savu (drabužiu apsilvilkęs)“; *savōj pirkōj ir dū'mai akū negrāuša*.

Įvardžiai *māna.*, *tāva.*, *sāva.* ir *mānas*, *tāvas*, *sāvas* vartosenoje šiek tiek skiriasi savo prasme. *māna.*, *tāva.*, *sāva.* rodo didesnį, nuolatinį ko nors priklausymą tam ar kitam asmeniui, o įvardžiai *mānas*, *tāvas*, *sāvas* rodo ne tokią griežtą, daugiau laikiną priklausymą. Pvz.: *mānas plū'gas nūta gilei lenda*; *nū.mečau savām arklui kuokštēlbi.*; čia *mānas plū'gas* ir *sāvas arklī's* gali būti ir ne savi, tik šiuo tarpu priklausą kalbančiajam.

61 §. Įvardžio *sāvas* dgs. kartais pakeičia ir daiktavardį, reiškia gimines, artimus, savuosius, pvz.: *pasaki'su saviēm* „...namiškiams“; *par savūs ižbuvaū vī'su. nedēlu.*; *savū da. neplunkei* „savųjų (giminių, namiškių) dar neaplankei?“.

62 §. Savybinių įvardžių *manī'ski.s,-e.*, *tavī'ski.s,-e.*, *savī'ski.s,-e.*; *mu-šī'ski.s,-e.*, *ju.šī'ski.s,-e.* vyr. g. linksniuojama kaip *īa-*kam. daiktavardžiai, mot. g. — kaip *ē-*kam. daiktavardžiai.

Vienaskaita

V. *manī'ski.s*, *manī'ske.*

K. *manī'ska.*, *manī'ske.s*

- N. *mani¹.škuī, mani¹.ška.m, mani¹.škei*
 G. *mani¹.ški.*
 Įn. *mani¹.škū, mani¹.ški*
 Vt. *mani¹.ški., mani¹.ške.į*
 Il. *mani¹.škin, mani¹.ške.n*

Daugiskaita

- V. *mani¹.škei, mani¹.ške.s*
 K. *mani¹.šku.*
 N. *mani¹.škam, mani¹.ške.m*
 G. *mani¹.škūs, mani¹.škės*
 Įn. *mani¹.škeis, mani¹.ške.m*
 Vt. *mani¹.škuos(u), mani¹.ške.su*
 Il. *mani¹.škuosna, -san, -snan, mani¹.ške.sna, -san, -snan*

63 §. Vyr. g. vns. naud. galūnė yra dvejopa: daiktavardinė *-(i)ui* ir įvardinė *-(i)am*.

64 §. Vns. vt. abiejų giminių lytys yra morfologiškai sutrumpėjusios – be galūnės *-je*.

65 §. Vyr. g. dgs. naud. ir mot. g. dgs. naud. ir įn. lytys taip pat yra sutrumpėjusios (be galūnės *-(i)s*).

Dėl vns. il., dgs. vt., il. žr. 8, 11, 12 §.

Kitų linksnių galūnės yra kaip lk arba paveiktos tarmės fonetikos dėsnių.

66 §. Šie savybiniai įvardžiai sakinyje atlieka daiktavardžio funkciją ir niekada nepasitaiko su kitais vardažodžiais, pvz.: *mani¹.ški.s jau išdulkéja. kūr-suosna; mani¹.ški. in kūr.lati. išvare.* „manąjį kulti išvarė“; *lū.kterk, su mani¹.škū nuvažūosi; gerai, kat mani¹.ške. namie li¹.ka.; tavi¹.ški.s tai paslaidi.s* „taviškis (vaikas) tai išdykęs“; *su tavi¹.škū vienu. laūku. pjūve.m; tavi¹.ške. bāsei skrabi* „tavoji (kumelė) baisiai greita“; *par savi¹.škūs buvaū nuke.blāvus* „pas savuosius buvau nukėblinusi“; *mu.ši¹.ške. jau nū.la.k papūtus uodegu.* „mūsiškė (marti) jau nulėkė...“; *ju.ši¹.ške. vākar, mačau, bū.va.; ju.ši¹.ške.m dārba. daūk.*

Parodomieji įvardžiai

67 §. Tarmėje sutinkami tokie parodomieji įvardžiai: *anàs, anò, anòks, anòkis, ši¹.tas, šiò, ši¹.ta.kis, ši¹.ta.kis, ši¹.ta.kā, tàs, tò, tòks, tokis, tokā.*

Vienaskaita

- V. *tàs, tò, anàs, anò, tòks, tokis, tokā*
 K. *tò, tòs, anò, anòs, ta.kò, ta.kòs*

- N. *tám, taĩ, anám, anaĩ, ta.ĥám, ta.keĩ*
 G. *tá, aná, ta.kí, ta.ĥá*
 Įn. *túo, túom, tú, anúo, anúom, anú, tokiú*
 Vt. *taĩm, toĩ, anaĩm, anoĩ, ta.ĥaĩm, ta.ĥoĩ*
 Il. *taĩ, ton, anaĩn, anon, ta.ĥaĩn, ta.ĥon*

Daugiskaita

- V. *tis, tds, anis, ands, toki, ta.ĥds*
 K. *tá, aná, ta.ĥá*
 N. *tiem, tom, aniem, anom, ta.kiem, ta.kom*
 G. *túos, tds, anúos, ands, tokius, tokas*
 Įn. *taĩs, tom, anaĩs, anom, ta.keĩs, ta.kom*
 Vt. *túos(ù), tosù, anúos(ù), anosù, ta.ĥúos(ù), ta.ĥosù*
 Il. *túosna, tdsna, anúosna, andsna, ta.ĥúosna, ta.ĥdsna*¹¹

68 §. Vns. vrd. įv. *tokis, tds* dažnesnė lytis yra ilgesnioji (plg. sen. sl. *takō*); mot. g. *tó, and* yra emfatiinių lyčių *tója, andja* sutrumpinimas.

69 §. Vns. gal. mot. g. lytys *tá, aná* yra fonetiškai sutapusios su vyr. g. lytimis dėl galūnės *-an* (lk *-a*) vartimo *-u*, pvz.: *ar suveši šunide tú laũku.; aná kátnu. tráktatús graite jau nuveĩs; tú piẽvu., kur pamiškáĩ, saneĩ ižgrebe.m; ažveĩskit aná dúobi..*

70 §. Vns. įn. lytys *túo anúo* yra apibendrintos ir vyr., ir mot. g., pvz.: *su túo vaiķú tai gi.vá bédá; kapók anúo kirvojú; su túo gi mergóti nú.la.ke.; apsrĩ.šĥ anúo skaralò.* Vyr. g. yra ir lytis *túom* (plg. sen. sl. *těmō*). Mot. g. *tá, aná*, greičiausia, yra taip pat emfatiinių lyčių *táju, anáju* sutrumpinimas (plg. 58 §).

71 §. Dgs. gal. mot. g. *tds, ands* plg. su vns. vrd. *tó, and*, vns. įn. *tá, aná*.

72 §. Vns. klm., naud., gal., dgs. vrd., klm., įn. kai kurios lytys pakitusios fonetiškai. Dėl vns. vt., il. žr. 7, 8 §; dėl dgs. vt., il. žr. 11, 12 §.

Pažymimieji įvardžiai

73 §. Tarmėje yra tokie pažymimieji įvardžiai: *pác, patĩ, tás pác, tó patĩ, visakás, niekás, nei vienas, nei vienà, nei (ne.) kóks, nei (ne.) koķá, kitóks, kitóks, kitóķa, ki.tas, kità, ve.nóks, ve.nóks, ve.nóķa, visóks, visóks, visóķa, ve.nódas, ve.nóda.*

Vienaskaita

- V. *pác, patĩ*
 K. *páca., paties, pačds*

Daugiskaita

- páti.s, páca.s*
pačá

¹¹ Šios lytys vartojamos ir su galūnėmis *-san, -sna*.

N. <i>pačám, pácei</i>	<i>patiəm, pačóm</i>
G. <i>páti., páču.</i>	<i>pačūs, pačās</i>
Įn. <i>pačù, pačum̃, pačúom</i>	<i>paceis, pačóm</i>
Vt. <i>pačam̃, pačoį</i>	<i>pačúos(ù), pačosù</i>
Il. <i>pačoñ, pačoñ</i>	<i>pačúosna, -san, -snañ,</i> <i>pačósna, -san, -snañ</i>

74 §. Vns. klm. vyr. g. vartojamos dvejos lytys. Lytis *páča.* vartojama dažniau.

75 §. Vns. įn. vyr. g. visos trys lytys vartojamos pagreičiui. Lytis *pačum̃, pačúom* plg. su *gražum̃, gražúom* (žr. 21 §).

Dėl vns. ir dgs. vt. ir il. žr. 7, 8, 11, 12 §.

Dėl dgs. naud. ir mot. g. naud. ir įn. žr. 10, 1 §.

Kitos linksnių galūnės yra paveiktos fonetinių tarmės dėsnių.

76 §. *pàc, patì* vartojami ir daiktavardžių *vyras, žmona* prasme, pvz.: *mána. pàc jau nuvažáu „...nuvažiavo“; mána. patì geràs runkàs tū.ri.*

77 §. Įvardžiai *kitòkis, kitòks, kitòka, ve.nòkis, ve.nòks, ve.nòka, visòkis, visòks, visòka* linksniuojami kaip *toks, tòks, tokà,* žr. 24 §.

78 §. Įvardžiai *ki.tas, kità* linksniuojami kaip *tàs, tò* (žr. 24 §), tik mot. g. vns. įn. lytis yra *kitù,* t. y. fonetiškai sutapusi su vyr. g.

79 §. Įvardžiai *visakàs, niėkas* vns. klm., naud., gal., įn. galūnes turi kaip *tàs.* Kitų linksnių nėra.

80 §. Įvardžiai *ve.nòdas, ve.nòda* yra linksniuojami kaip *a-, o-* kam. būdvardžiai (žr. 4, 24 §).

81 §. Įvardžių *tàs pàc, tò patì* kiekvienas žodis linksniuojamas atskirai.

Visi kiti įvardžiai yra linksniuojami kaip lk., tik su fonetiniais tarmės pakitimais.

Klausiamieji ir santykiniai įvardžiai

82 §. Kiek tarmėje yra klausiamųjų įvardžių, tiek yra ir santykinųjų. Klausiamieji įvardžiai sudėtiniame sakinyje yra ir santykiniai. Tarmėje sutinkami tokie klausiamieji ir santykiniai įvardžiai: *kàs, katràs, katró, kokts, kòks, kokà, kelt, kèla.s, keliñtas, kelinà*

83 §. Įvardžio *kàs* įn. yra *kuóm* ir *kuó* (dar žr. 27 §). Vt. *kamè* tarmėje nėra, jį atstoja *kuř.*

84 §. Įvardis *kuris* vartojamas tik specialiuose pasakymuose, pvz.: *kuris perúnas taù èà nešòja; kuris vėjjas teip toll nú.neš „...nunešė“; kuřò vèl-ña. purkštì; kuřam bìesui pri.vaiik „...prireikė“; taip pat pasakyme kuris mètas, pvz.: jau kuris mètas, ja. vaiika. vis da. nèrà „jau kuris metas, o vaiko vis dar nėra“; kuris mètas kaip išò „išėjo“ ir negri.šta; kuris mètas kaip nesuláuku.*

Įvardį *katràs* dažniau vartoja senesnieji tarmės atstovai.

85 §. Įvardžio *kiėk* tarmėje yra keli vienaskaitos linksniai: vyr. g. naud. *kiėkui,* mot. g. naud. *kiėkai;* klm., įn., vt. lytys yra tos pačios ir vyr., ir mot. g.; *kiėka.s, kiėku, kiėka.į;* pvz.: *kiėka.s maišù máža bú.va.; neži.na., kiėka.s galvù* (kopūstų) *raiika; kiėka.s* (ir *kiėka.į*) *vèlundu. atadainòva.* „ke-

lintą valandą atėjo dainuodami“; *mán kiéka.s lintū da. raīka; kiekui arkīlū dāve. šiena.* „keliams arkliams davė šieno?“; *ši.ta. gēra. ganà bus kiekui mētu.; kiekai bōbu. le.šuvjūs nukaīpe.* „kelioms boboms liežuvius nukarpė?“; *kiekai mergū gālvas tū apī.sukei; kiekū vežī.mu. išvažāu* „keliais vežimais išvažiavo“; *tai kiekū plū.gu. dīa; kiekū ruīku. raīka dirpt; dirbai kiekū galvū, ir vis nieka.; kiekā.ī arkīlū važūoja; kiekā.ī de.nēlu. nuo tamsa.s tik tamsai* „kiek dienėlių (dirbu) nuo tamsos iki tamsos“. Girdėtas ir toks pasakymas: *kieku. nakītēlu. akū nesudējau*¹².

86 §. Įvardžiai *kās, katrās, katrō* linksniuojami kaip *anās, anō* (žr. 67 §). Įvardžiai *kōks, kokis, koķā* linksniuojami kaip *tōks, tokis, toķā* (žr. 67 §). Įvardžiai *keī, keīla.s, keīlīntas, keīlītā* linksniuojami kaip lk, tik kai kurios lytys yra pakitusios fonetiškai. Įvardžio *keī* gal. yra *keīlūs*.

Nežymimieji įvardžiai

87 §. Sutinkami tokie nežymimieji įvardžiai: *kai kās, kai kōks, kai koķā, katrās, katrō* (senesnieji tarmės atstovai sako *katarās, katarō*), *kai katrās, kai katrō, nei (ne.) kōks (kokis), nei (ne.) koķā, šās tās, šōks tōks, šokis tokis, šoķā toķā, kažna. kas* „kažin kas“, *katrās na.rs, katrō na.rs, na.r(s) katrās, na.r(s) katrō, viēnas katrās, vienā katrō, kat kōks, kat kokis, kat koķā, bet kās, nērziīna.s*¹³ *kōks (kokis), nērziīna.s koķā, kōžnas, kožnā, kōžnas viēnas, kožnā vienā, žōdnas, žēdnā* (sl.).

88 §. Įvardžių *šās tās, šōks tōks, šokis tokis, šoķā toķā, katrās na.rs, katrō na.rs, na.r(s) katrās, na.r(s) katrō, viēnas katrās, vienā katrō* kiekvienas žodis yra linksniuojamas atskirai. Visų kitų nežymimųjų įvardžių yra linksniuojamas tik įvardis.

89 §. Įvardis *šās tās* tarmėje vartojamas tik specialiuose pasakymuose, pvz.: *iš tāva dārba. nei šās nei tās; nei i šō nei iš tō, tik plāukšt pasāke. ir baīkta; ū.turi nei šū nei tū, gefaū nutil* „kalbi nei ši, nei tą, geriau nutilk“; *ar šō, ar anō, mán vīstaša* „ar šis, ar tas, man vis tiek“; *pakī šō tō prisipiķelājau, tai ir vāķaras pasāke.* „pakol ši tą prisipirkinėjau, tai ir vakaras atėjo“.

90 §. Įvardžio *koķā* vns. vrd. arba klm. su jungtuku *kāt~kād* yra vartojamas ir prieveiksmiškai, pavyzdžiui, tokiuose pasakymuose: *kat koķā, ims ir užpuls negalāte.* „ko gera, ims ir užpuls negalavimas“; *kat koķā, duīksti. viēsulas nunēs* „ko gera, stogą viesulas nuneš“; *kat ka.ķōs, āš tāū da. pasvīšu* „ko gera, aš tave dar pasivysiu“; *par laūkātis, kat ka.ķōs, pradēsī laksti* „per laukus, ko gera, pradēsī lakstyti“.

Įvardžiutiniai įvardžiai

91 §. Savybiniai įvardžiai *māna., tāva., sāva.* tarmėje turi įvardžiutines formas, pvz.: *mānasei, tāvasei, sāvasei, manōja, tavōja, savōja*. Šie įvardžiai

¹² kiek šiuose linksniuose turi ir prasmę *daugelis*.

¹³ *nērziīna.s* yra susilieję du žodžiai — *nērā zinōs*. Antrasis šios lyties dėmuo yra visiškai netekęs savo tiesioginės prasmės, taip pat ir kirčio neturi.

vartojami arba su kitais vardažodžiais, arba vieni sakinyje atlieka daiktavardžio funkciją, pvz.: *táva. arklis prastas, mánasei tai žaibas; manámsui šlú.ktet lašeli.* „manajam įpilk lašelį“; *sáva.ja. jau sanei nematai; su tavloju nuveis; ar tavieji jau pařla.ke.*

Šių įvardžių daryba ir linksniavimas yra kaip ir įvardžiuotinių būdvardžių, kirčio vieta taip pat sutinka su įvardžiuotinių būdvardžių kirčio vieta (žr. Įvardžiuotiniai būdvardžiai⁶).

Kitų „įvardžiuotinių įvardžių tarmė nepažįsta.

ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ И МЕСТОИМЕНИЕ ЛИНКМЯНСКОГО ГОВОРА

Я. КАРДЯЛИТЕ

Резюме

В статье описывается имя прилагательное и местоимение одного говора Северо-восточной Литвы. Рассматриваются род, число, падежи, склонение простых и местоименных прилагательных, а также степени сравнения и вопросы ударения имени прилагательного.

Формы местоименных прилагательных в описываемом говоре очень разнообразны. В отличие от литературного языка местоименные прилагательные мужского рода имеют только окончание *-ei*, женского рода *-ja*, напр.: *gėrasei, gerbja*. Некоторые формы ед. и множ. ч. мужского рода сохранили старое *m* первого компонента — в форме дат. пад. ед. ч.: *mažámžui, mažámša.m*, в форме местн. пад. ед. ч. *aukštámsam*, в форме дат. пад. множ. ч.: *žaliėmsam*.

Твор. пад. множ. ч. муж. рода имеет формы и со старым *j* второго компонента: *aukštájsjeis, žalėjsjeis*.

В статье рассматриваются формы местоимения, отличающиеся от литовского литературного языка, употребление их.

Кроме других форм, личные местоимения употребляются и с партикулами: *dšeina.s, dšei, tú.jeina.s, tú.jei*. В некоторых падежах употребляются сокращенные эмфатичные формы. Склонение и место ударения местоименных местоимений совпадают с местоименными прилагательными.